

TARPUKARIO MODERNIZMAS PROVINCIOJE: KURNĖNŲ MOKYKLA

Margarita Janušonienė

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS

A. Baranausko g. 14, LT-62154 Alytus

margaritajanusoniene@yahoo.com

Straipsnyje aptariama Kurnėnų mokyklos, esančios Alytaus rajone, mecenavimo ir statybų istorija. Amerikos lietuvis Laurynas Radziukynas, gimęs ir augęs Kurnėnuose, 1934 m. skyrė 160 tūkst. litų pradinės mokyklos gimtinėje statybai ir įrengimui. Mokyklos projektas parengtas Amerikoje. Dauguma statybinių medžiagų bei įrangos detalių taip pat nupirktas Amerikoje ir sausumos bei vandens keliais atgabenta į Lietuvą. Mokyklos statyba su pertraukomis truko dvejus metus. 1936 m. pastatyta mokykla buvo aprūpinta modernia technologine įranga: veikė centrinis šildymas, biologiniu būdu tvarkoma kanalizacija, įrengti dušai, praustuvės ir vonia. Šalia mokyklos pastato pastatyta vėjo jėgainė – siurblys, naudotas vandeniui pumpuoti iš 97 metrų gylio artezinio šulinio į rezervuarą vandens bokšte. Mokyklos bokštas dekoruotas keramiko Vytauto Brazdžiaus sukurtu keraminiu Lietuvos herbu – Vyčiu. Prie mokyklos įrengta aikštelė fizinės kultūros ugdymui, įveistas sodas. 1990 m. Kurnėnų mokyklos statinių kompleksas įrašytas į Kultūros vertybių registrą. Mokykla veikė iki 2008 m. Šiuo metu nenaudojama, apleista. Ieškoma naujų panaudos ir pritaikymo sprendinių bei finansavimo šaltinių tvarkybos darbams.

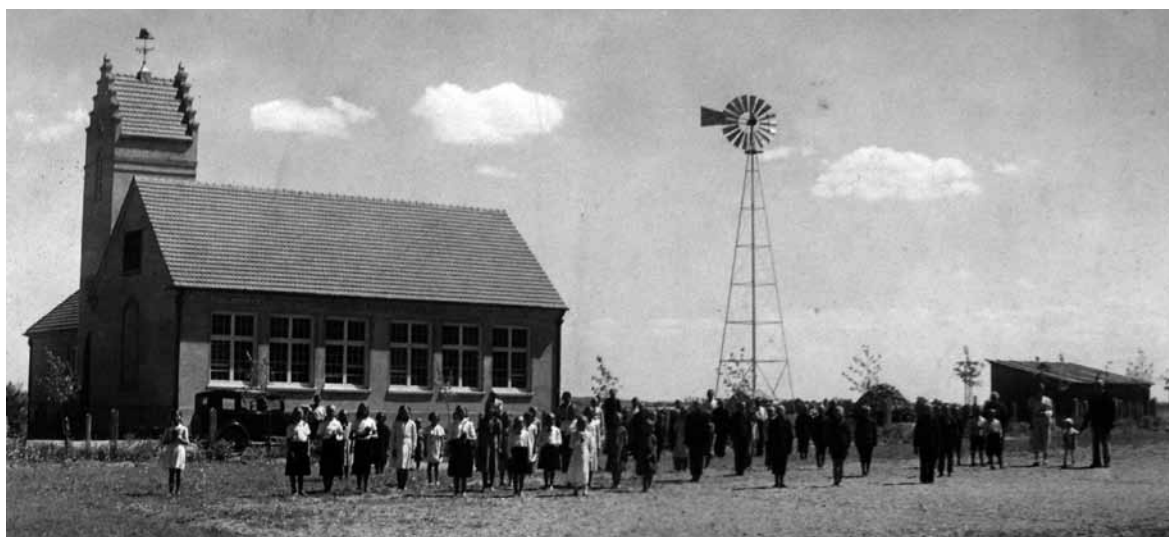
REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Laurynas Radziukynas, Kurnėnų mokykla, vėjo jėgainė, tarpukaris, architektūra, Lietuvos herbas (Vytis), Vytautas Brazdžius.

1928 m. Lietuvoje įvedus privalomą pradžios mokslą, visoje Lietuvoje labai trūko mokymo reikmėms tinkamų patalpų. Tarpukariu naujų mokyklų projektavimui ir jų tinklo plėtrai skirta daug dėmesio. Statybos ypač suintensyvėjo po 1932 m., Lietuvai atsigaunant po pasaulinės krizės. Per porą dešimtmečių nepriklausomoje Lietuvoje pastatyta daug naujų mokyklų (rekordiniai buvo 1937 m. – 176 mokyklos, 50 mūrinių ir 126 medinės)¹.

Dauguma jų statytos valstybės lėšomis, tačiau būta ir išskirtinių atvejų, kai mokyklos statybą finansuodavo privatus asmenys. Šio straipsnio tikslas – pristatyti Kurnėnų mokyklos statybų istoriją, jos mecenato L. Radziukyno požiūrį į ugdymo(si) proceso reikšmę, dabartinę Kurnėnų mokyklos būklę.

Kaune, [interaktyvus], 2014 „AUTC“ architektūros ir urbanistikos tyrimų centras, [žiūrėta 2016-12-15], <http://tarpukaris.autc.lt/lt/paieska/objektas/1025/pradzios-mokykla-dab-jono-jablonskio-gimnazija-kaune>.

¹ Plačiau apie mokyklų architektūrą tarpukariu žiūrėti: Vaidas Petrusis, *Pradžios mokykla (dab. Jono Jablonskio gimnazija)*

1. Kurnėnų mokykla, 1936, perfotografuota Margaritos Janušonienės iš Antaninos Urmanavičienės rankraštinės knygos *Kurnėnų istorija, 1936–1996*, 2016

The Kurnėnai school, 1936

Pilį ar bažnyčią su bokštu primenanti Kurnėnų mokykla visuomet žadino pro šalį vykstančiųjų smalsumą [1 il.]. Netipiška ir neįprasta buvo ir mokyklos aplinka – teritorijos ribos apsodintos medžių eilėmis ir gyvatvore, šalia mokyklos vešantis didelis sodas ir vėjo jėgainė su danguje ratą sukančiu propeleriu.

Pagrindiniai žinių apie Kurnėnų mokyklos statybą ir jos statytoją L. Radziukyną šaltiniai yra buvusios mokyklos direktorės Antaninos Urmanavičienės rankraštinė knyga *Kurnėnų istorija*² ir jos pagrindu išleista knygelė *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*³. Kitose publikacijose apie Kurnėnų mokyklą dažniausiai remiamasi šiame leidinyje pateiktais duomenimis⁴.

² Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų istorija, 1936–1996*: Rankraštinė knyga, puslapiai nenumeruoti, in: Kurnėnų mokyklos archyvas.

³ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, Alytus: AB „Alytaus spaustuvė“, 1996.

⁴ Antanina Urmanavičienė, „Jis savo tėvynės tikrai neužmiršo“, in: *Alytaus naujienos*, 1995 07 01, Nr. 128 (7978), p. 4; „Kurnėnai turės mokyklą!“, in: *Dainava*, 2002, Nr. 1, p. 20–23.

LAURYNAS RADZIUKYNAS (1881–1966)

Žinios apie L. Radziukyno gyvenimą Lietuvoje, studijų metus ir emigraciją į Jungtines Amerikos Valstijas nebusios ir fragmentiškos. Yra žinoma, kad Lauryno seneliai gyveno Sutros kaime prie Dusios ežero, turėjo 100 margų žemės. Jo tėvai žemės įsigijo Kurnėnuose, čia įsikūrė ir ūkininkavo. Lauryno tėvo brolis Juozapas Radziukynas (1845–1925) dalyvavo 1863 m. sukilime, buvo kraštotyrininkas, mokytojavo gimnazijoje Varšuvoje, bendradarbiavo *Aušroje*, *Varpe*, *Ūkininke*. Dėdė iš mamos pusės Petras Kriaučiūnas (1850–1916) buvo Marijampolės gimnazijos lotynų kalbos ir literatūros mokytojas, palaikė ryšius su to meto kultūros darbuotojais, globojo sergantį Vincą Kudirką, rinko tautosaką, rengė lietuvių kalbos žodyną⁵. Kitas dėdė, Matas Kriaučiūnas (1865–1918), 1893 m. išvyko į Čikagą. Nuo 1894 m. sausio 28 d. buvo Šv. Jurgio lietuvių parapijos klebonas. Tais pačiais metais įsteigė lietuvių mokyklą. Pastatė kleboniją

⁵ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, p. 7–8.

ir mūrinę bažnyčią, įsteigė Šv. Kazimiero kapines⁶. 1913 m. padėjo Jonui Basanavičiui rinkti aukas Lietuvos dailės ir mokslo draugijų, tautos namų statybos reikalingams. L. Radziukyno giminės iš tėvo ir motinos pusių – to meto šviesuomenė: kunigai, mokytojai, knygnešiai, varpininkai, aušrininkai.

Lauryno tėvai Ieva Kriauciūnaitė ir Vincas Radziukynas susilaukė 6 vaikų: augino du sūnus ir keturias dukteris. L. Radziukynas gimė 1881 m. balandžio 22 d. Kurnėnuose⁷. Netoliese, Balkūnų kaime, gyveno būsimo tapytojo Antano Žmuidzinavičiaus šeima. Šeimos bičiuliavosi, lankydavosi vieni pas kitus. Yra žinoma, kad Lauryno dėdės Juozapo Radziukyno užtarimas buvo lemiamas Antano tėvui apsisprendžiant leisti sūnų mokytis gimnazijoje⁸. Dailininkas prisiminimuose rašo:

Tuose pat Kurnėnuose gyveno šviesus kultūringas valstietis Vincas Radziukynas. Jiedu su mūsų tėveliu buvo dideli draugai. Abudu išsirašinėjo iš Varšuvos laikraščius, skaitydavo, keisdavosi knygomis, tarėsi ūkio reikalais. Radziukynienė su mamyte irgi dažnai sueidavo, ir mes su jų vaikais buvome geri pažįstami.⁹

Radziukynai, vykdami į svečius pas Žmuidzinavičius, vaikams dovanų veždavę knygelių¹⁰. Dėmesys pažangai, knygoms ir lavinimuisi Radziukynų šeimoje buvo įprastas dalykas.

Kurnėnuose mokyklos nebuvo, todėl Laurynas mokyklą lankė Mirosłave. Iki jos avint klumpėmis apie dešimt kilometrų tekdamę eiti pėsčiomis. Tai būdavusi varginanti ir skausminga kelionė, įsirežusi atmintin visam

2. Laurynas ir Elena Radziukynai [metai nežinomi], Lituaništos tyrimų ir studijų centro Čikagoje archyvo nuotrauka, pateikė Gediminas Indreika

Laurynas ir Elena Radziukynas [year unknown]

gyvenimui¹¹. Vėliau L. Radziukynas studijavo Varšuvos technologijos institute, įgijo inžinieriaus specialybę. Po studijų išvyko į JAV, dirbo cinko kasyklose ir lydyklose Sondovalyje, Ilinojaus valstijoje, vėliau – Rusijoje, Uralo kalnuose, paskui vėl grįžo į JAV. 1922–1966 m. vadovavo šeimos verslui Čikagoje. Susituokė su Elena Petrulyte (Čikagos ligoninės medicinos seserimi), susilaukė dviejų sūnų [2 il.]. Mokyklos fundatorius mirė 1966 m., eidamas 86 metus. Palaidotas Floridoje¹².

⁶ Matas Kriauciūnas, Lietuvos katalikų dvasininkai XVI–XXI amžiuje, LKMA istorinė biogramų duomenų bazė, [interaktyvus], 2010, Katalikų interneto tarnyba, [žiūrėta 2016-12-15], <http://www.lkma.lt/lddb/israsas.php?id=3653>.

⁷ Gediminas Indreika, „Kurnėnų mokyklos steigėjas L. Radziukynas“, in: *Draugas*, 2016 10 08, p. 10.

⁸ Antanas Žmuidzinavičius, *Paletė ir gyvenimas*, Vilnius: Valsstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961, p. 57.

⁹ *Ibid.*, p. 67.

¹⁰ *Ibid.*, p. 24.

¹¹ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, p. 8.

¹² *Ibid.*, p. 9. Autorė rėmėsi L. Radziukyno sūnaus Andrew Radkinso 1996 m. liepos 17 d. laiške pateikta informacija apie Radziukynų šeimą: “Laurent Vincent Radkins Sr. born 1880 died 1996. Buried Fort Myers, Florida. Engineer Warsaw Institute of Technology. Worked in Zinc mines and smelters. First in Sondoval, Illinois, USA and then Ural Mountains of Russia. Finally, business executive in Chicago 1922-1966.

3. Laurynas Radziukynas (sėdi) smilkalų laboratorijoje, Čikaga, 1923, Lituanistikos tyrimų ir studijų centro Čikagoje archyvo nuotrauka, pateikė Gediminas Indreika

Laurynas Radziukynas in Incense laboratory, Chicago, 1923

Amerikoje L. Radziukynas pakeitė pavardę į Laurent V. Radzukas ir 1923 m. Čikagoje įsigijo „Hindu Incense Mfg. Co“, kuri dar dabar veikia Genieco Inc. vardu¹³ [3 il.]. Fabrikas gamino smilkalus namų ir viešbučių rinkai. Verslas sekėsi gerai. L. Radziukynas užpatentavo kūgio formos smilkalus.

Helen Petrusis Radkins born 1898 died 1971, buried Fort Myers, Florida. Licensed Registered Nurse. Chicago Cook County Hospital. Laurent Vincent Radkins Jr. born 1923 died 1990, buried Quincy, Illinois Medical Doctor university of Chicago <...> Andrew Radkins born 1926. Engineer and applied Mathematician Purdue University.” Laiško kopija įsegta Antaninos Urmanavičienės rankraštiniame knygoje *Kurnėnų istorija, 1936–1996*.

¹³ Plačiau apie L. Radziukyno šeimos verslą: Gediminas Indreika, „Kurnėnų mokyklos steigėjas L. Radziukynas“, p. 10.

1929 m. Radziukynas suprojektavo ir įgijo patentą kartoninei dėžutei – pakuotei smilkalams. Jo vardas patente pareiškime – „Laurent V. Radkus, inventor“. Tačiau vėliau Radziukynas pavarde suamerikietino į Radkins.¹⁴

Amerikoje prasigyvenęs ir tapęs gerbiamu žmogumi, L. Radziukynas neužmiršo Lietuvos ir savosios tėviškės, namiškių¹⁵. 1930–1935 m. kiekvieną vasarą atostogauti grįždavo į Lietuvą. Mielai bendraudavo su kaimynais, pavėžindavo juos ištaigingu savo automobiliu. Mašinoje buvo ir radijas. Kaimiečiai labai stebėjosi šiuo „stebuklu“ ir vieni kitų klausinėjo, kas darosi Lauryno mašinoje¹⁶. Buvo išmintingas, geranoriškas, linksmas žmogus. Kad Kurnėnų vaikams mokyklon nereikėtų vaikščioti į Miroslovą, nutarė pastatydinti Kurnėnuose. Mokyklos statybai jis paaukojo 160 tūkst. litų, o apskrities valdyba pridėjo 11 tūkstančių. 1935 m. liepos 2 d. *Lietuvos aid*o numeryje buvo išspausdinta informacija:

Kurnėnuose prie pat plento 10 km nuo Alytaus Simno link statoma moderniška mūrinė dviejų komplektų pradžios mokykla, kuri atsies 50–60 tūkstančių litų. Mokykloje bus įvestas centralinis šildymas ir vandentiekis. Ir be to, įrengta didelė sportui salė. Šią mokyklą stato ne savivaldybė, bet amerikietis inžinierius Radziukynas. Jis dar prieš didįjį karą buvo išvykęs Amerikon ir ten turi nemažus turtus, bet savo tėvynę taip yra pamilęs, jog kiekvienais metais čia parvažiuoja vasaroti. Matydamas, kad jo gimtinėje mokykla yra privačiame ankštame bute, jis ryžosi savo kaimynams pastatyti gražią mokyklą, kuri šiemet bus galutinai įrengta. Langus ir grindis dirba

¹⁴ *Ibid.*, p. 10.

¹⁵ „Seserims dalis išmokėjęs, o brolis Vincas, gavęs pinigų, galėjo grąžinti skolą valstybei. Seserys ir brolis, gavę paramą, gerai gyveno. Pirmojo pasaulinio karo metu Radziukynų sodyba sudegė. Buvo pastatyta nauja. Bolševikams okupavus Lietuvą, Lauryno brolis ir seserys su šeimomis buvo ištremti į Sibiro platybes. Brolio sūnus Vincas spėjo pasislėpti ir savo likimą susiejo su partizanais“; Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai* 60, p. 10.

¹⁶ *Ibid.*, p. 11.

Amerikoje. Apylinkės gyventojai džiaugiasi tokiu pavyzdingu amerikiečio lietuvio pasiryžimu ir dosnumu.¹⁷

Labdario Radziukyno filosofiją ir vertybines nuostatas taikliai apibūdina jo mintys, išsakytos mokytojai Mikalinai Brazdžiuvieni: „Aš turiu du sūnus, bet jiems turto nekraunu. Savo dalią gyvenime radau, ras ir jie. Jų gyvenimas bus prasmingesnis. Aš savo krašto iki gyvos galvos neužmiršiu“¹⁸.

L. Radziukyno pasiryžimas visa, kas pažangiausia ir kokybiškiausia, skirti švietimui – patriotiškas ir toliaregiškas. Tai – kaip sėklos metimas į dirvą: mokiniai, mokėsi specialiai jiems sukurtoje ypatingoje, jaukioje ir mokymosi tikslams pritaikytoje aplinkoje, jaučia atsakomybę už jiems suteiktas galimybes, išsiugdo kitokį požiūrį į gyvenimą ir aplinką. Tausojamojo elgesio su aplinka ir geresnės gyvenimo kokybės siekis jiems pradėdavo formotis jau vaikystėje.

Pastatytą mokyklą norėta pavadinti L. Radziukyno vardu, tačiau jis nesutikęs ir pageidavęs, kad vadinama būtų – Kurnėnų mokykla. Lauryno Radziukyno vardas šiai mokyklai suteiktas po nepriklausomybės atkūrimo 1992 metais¹⁹.

MOKYKLOS STATYBA

Kurnėnų mokyklos statyba pradėta 1934 m. vasarą. Daugiausia duomenų apie statybos eigą žinoma iš Vlodo Leščinsko, vadovavusio medžio darbams, prisiminimų:

Statybinė medžiaga ir inventorius buvo gabenami iš Čikagos į Niujorką, iš Niujorko plukdoma į Klaipėdą, iš Klaipėdos į Alytų atvežta traukiniais, o iš Alytaus į Kurnėnus – arkliais. Per visą šią kelionę nebuvo sudaužytas nė vienas langų stiklas. Buvo atgabenti trijų dydžių dailūs

suolai, durys, langai, stiklas, parketas, 15 centnerių metalo, kiekvienai klasei po dvi didžiules lentas, vėjo turbina, gipsinės plokštelės, radiatoriai, čiaupai ir kt. Plytas ir čerpes pirko Marijampolėje. Už šito turto įvežimą iš Čikagos reikėjo mokėti 41 tūkstantį litų maito.

Buvo sudarytas statybos komitetas, į kurį įėjo Vincas Radziukynas (Lauryno Radziukyno brolis), Židanavičius – mokyklų inspektorius, Taškūnas – inžinierius, darbų rangovu paskirtas Šarmanas. Motiejus Ražanskas, būsimasis mokyklos vedėjas, turėjo prižiūrėti statybą. Pranas Medziukas – architektas, kurį Laurynas atsivežė iš Amerikos. Mokyklos projektas parengtas Amerikoje anglų kalba. Brėžiniai atlikti ant žalio popieriaus baltu tušu. Labai vaizdūs, net su žmonių figūromis, ryški kiekviena detalė. Vien tik vėjo turbinos brėžiniai svėrė 8 kg.²⁰

Apie architektą P. Medziuką jokių duomenų rasti nepavyko, kaip ir minimo detalaus projekto anglų kalba. Lietuvos centriniam valstybės archyve esančioje byloje „Alytaus apskrities Kurnėnų pradžios mokyklos patvirtintas projektas“ yra tik bendras pastatų išdėstymo sklype planas, mokyklos pastato rūšio bei pirmo ir antro aukštų planai, fasadų brėžiniai ir pastato pjūvis. Projekto techninė priežiūra pavesta Alytaus apskrities inžinieriumi Stasiui Taškūnui²¹.

V. Leščinskas prisimena:

Mokyklą statė Juozas Gražulis, Stasys Miliauskas, Jonas Leščinskas, Antanas Pangonis, Boleslovas Jaciunskas ir kt. Jiems buvo mokama po 3–3,5 lito per dieną. Mokyklos pastatų komplekso teritorijoje buvo įrengtas arzezinis grėžinys, vėjo jėgainė-siurblys. Arzezinio šulinio kasmui vadovavo geodezininkas vokietis Kleinys iš Marijampolės. Šulinio gylis 97 m 30 cm. Iki vandens – apie 25 m. Kasant suleisti betoniniai žiedai. Arzezinio šulinio įrengimas kainavo 10 tūkstančių litų. Turbina – 21 m aukščio. Ją sumontavo Vladas Leščinskas.

¹⁷ „Gražus amerikiečio žygis“, in: *Lietuvos aidas*, 1935 07 02, Nr. 148 (2411).

¹⁸ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai* 60, p. 18.

¹⁹ *Ibid.*, p. 30.

²⁰ *Ibid.*, p. 12.

²¹ 1934 m. Kurnėnų mokyklos projektas, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 1622, ap. 4, b. 409, l. 1–11.

4. Vyties reljefas Kurnėnų mokyklos bokšte, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The coat of arms of independent Lithuania (Vytis) on the Kurnėnai school tower

Mūro darbus atliko tėvas ir sūnus Biliukevičiai. Medžio darbams vadovavo Vladas Leščinskas. Su juo dirbo 15–17 žmonių grupė. Pamatus padarė rangovas Šarmanas, tačiau jie buvo kreivi. Vienas kampas nuleistas žemiau net 17 cm. Sunkiai buvo šalinami tie trūkumai. Vandentiekį ir kanalizaciją įrengė broliai Linkevičiai ir Dumbliauskai. Jiems už darbą mokėjo po 150 litų per mėnesį. Virš mokyklos – vėjarodis. Tai perkūnsargis. Prie jo prilituota 8 vielų varinė virvė, per bokštą nuleista ir įžeminta.

Darbas su pertraukomis vyko dvejus metus. 1936 m. mokykla pastatyta. Spalio mėnesį 51 mokinys pirmą kartą įžengė į naują mokyklą, kurios galėjo pavydėti ir didelio miesto mokiniai, ir jų tėvai. Mokykloje šildymas, dušas, sporto salė, dvi erdvios šviesios klasės, turinčios po 2 per visą sieną lentas, parketu išklotos grindys. Biologiniu būdu tvarkoma kanalizacija.²²

²² Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, p. 12–13.

Pagrindiniame mokyklos fasade bokšto viršūnės plokštumoje įmontuotas keraminis Lietuvos herbas – Vytis, sukurtas keramiko Vytauto Brazdžiaus²³ [4 il.]. V. Brazdžius nuo 1929 m. mokytojavo Alytaus gimnazijoje. L. Radziukynas, sužinojęs apie Alytuje gyvenantį keramiką, 1935 m. apsilankė jo namuose. V. Brazdžius, 1927–1929 m. studijuodamas Bechino keramikos mokykloje, buvo sukūręs keraminį Vyčio herbą ir parsivežęs į Lietuvą²⁴. Herbas L. Radziukynui padaręs didelį įspūdį, be to, buvęs tinkamo mastelio, tad netrukus buvo įtaisytas Kurnėnų mokyklos bokšto sienoje. Pokario metais herbas tapo sribų taikiniu, ne kartą apšaudytas. Sovietmečiu užtinkuotas, atidengtas ir restauruotas Sąjūdžio laikais, 1988 m. rugpjūčio 23 d.²⁵

Tais laikais „amerikoniška“ mokykla savo įranga neabejotinai buvo moderni, o *Lietuvos aide* 1936 m. taip apie ją parašyta:

²³ Vytautas Brazdžius (1897–1969) – Lietuvos dailininkas keramikas. Vienas profesionaliosios keramikos pradininkų Lietuvoje. 1923–1926 m. studijavo Kauno meno mokykloje, 1927–1929 m. – keramikos mokykloje Bechine (Čekija). 1929–1940 m. mokytojavo Alytaus gimnazijoje, dirbo Dzūkijos kraštotyros muziejuje, vienas jo steigėjų. Nuo 1946 m. sovietų kalintas Mordovijos lageryje, vėliau išstremtas į Krasnojarsko kraštą. 1956 m. grįžo į Lietuvą. Plačiau apie V. Brazdžiaus gyvenimą ir kūrybą: Vidmantas Jankauskas, „Lietuvos keramikos mokyklos pradininkai Pranas ir Vytautas Brazdžiai“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2006, t. 43: *Formų difuzijos XX a. dailėje*, sudarė A. Andriulytė, A. Čepauskaitė, V. Liutkus, p. 109–121; Rimkus Henrikas, „Prisimenant menininką Vytautą Brazdžių“, in: *Alytaus naujienos*, 1989 04 15, Nr. 74 (6543), p. 3.

²⁴ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, p. 18; Eadem, „Vytautas Brazdžius – Kurnėnų mokyklos Vyčio autorius“, in: *Alytaus naujienos*, 1992 03 06, Nr.43 (7219), p. 3; Henrikas Rimkus, *op. cit.*, p. 3.

²⁵ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, p. 30; Algirdas Jakimavičius, „Vytis vėl švyti!“, in: *Alytaus naujienos*, 1991 02 16, Nr. 33 (6961), p. 5.

5. Pagrindinis mokyklos fasadas,
Margaritos Janušonienės nuotrauka,
2016

The school façade

6. Kiemo pusės fasadai,
Margaritos Janušonienės nuotrauka,
2016

The school courtyard façades

Kurnėnų mokykla it bažnyčia su bokštu. Vietos gyventojams atrodė savotiška ir neįprasta jų akiai, bet ji yra prabangiška, gerai įrengta, su visais patogumais. Didžiulė gimnastikos salė, erdvios klasės, patogūs mokytojams butai ir kambariai, vonios, vandentiekis daro šią mokyklą vienintelę Lietuvoje.²⁶

Projektuojant mokyklą atsižvelgta, kad ji būtų ne tik funkcionali, atitinkanti higienos reikalavimus, bet ir patrauklios architektūros, atspindinti to meto estetinį skonį. Mokyklos išplanavime akivaizdūs racionalizmo siekiai – atsirado funkcinis skirstymas į zonas: atskirtos

mokytojų butų ir mokymo patalpos, atskirai įrengta sporto salė. Mokykla numatyta nedidelė, kompaktiška ir projektuota taip, kad joje vienu metu galėtų gyventi dvi mokytojų šeimos ir mokytis dvi mokinių klasės²⁷. Eksterjero architektūroje siekta respektabilumo ir kartu jaunumo bei žaismingumo derinio [5, 6 il.]. Architektūrinė forma kurta aiškiais geometriniais tūriais bei tiesiomis linijomis. Proporcijos ir ritmas tapo svarbiausiu

²⁶ Birutė Malaškevičiūtė, „Amerikietiška mokykla su bokšte-liu“, in: *Alytaus naujienos*, 2012 07 28, Nr. 144 (122), p. 8.

²⁷ L. Radziukyno 1934 m. liepos 26 d. prašyme Vidaus reikalų ministerijos statybos inspekcijai rašoma: „prašau Tamstų patvirtinti pridedamus projektus 2-jų komplektų mokyklos, kurią noriu pastatyti Kurnėnų kaime Alytaus valsčiaus ir apskrities“, 1934 m. Kurnėnų mokyklos projektas, in: LCVA, f. 1622, ap. 4, b. 409, l. 3.

estetiniu matu. Vaikų ugdymui skirtas pastatas pagyvin-
tas spalvingai glazūruotu Vyčio reljefu ir dekoratyvia
burlaivio silueto vėtrunge. Mokyklos interjeras moder-
nus ir skoningas.

MOKYKLOS ISTORIJA

Pirmuoju mokyklos direktoriumi iki 1957 m. buvo Mo-
tiejus Ražanskas (1896–1981), savo gyvenimą paskyręs
aplinkos sutvarkymui ir apželdinimui. 1936 m. fotografi-
joje matyti, kad mokykla pastatyta plyname lauke. M. Ra-
žanskas nedelsdamas ėmėsi prie mokyklos veisti sodą,
teritoriją apsodino medžiais. Padedant mokiniams ir jų
tėvams per kelerius metus pasodinta daugybė vaismed-
žių, eglaičių, tuopų. Iki 1940 m. baigta apželdinti ir
sporto aikštelė.

Vadovaujant M. Ražanskui, buvo palaikoma griežta
drausmė: mokiniai mokytis tausoti mokyklos inventorių
ir aplinką, saugoti ir branginti L. Radziukyno iš Ameri-
kos atvežtus suolus. Direktorius stengėsi, kad mokykla
taptų Kurnėnų kultūros židiniu. Visi jaunimo suėjimai ir
vakaronės vykdavo čia. Mokytojai ir mokiniai buvo ak-
tyvūs saviveiklininkai, statė daug spektaklių. Direktorius
buvo didelis autoritetas, be jo neapsieidavo nė viena
kurnėniškių šventė. Antanas Urmanavičius, vadovavęs
Kurnėnų mokyklai 1959–1963 m., prisimena:

Tvirta mokytojo Motiejaus Ražansko ranka, gilius pėdsakus palikusi mokinių žiniose ir elgsenoje, buvo labai gyva ir apylinkės gyventojų atmintyje, neretai atitinkamai nuspalvinanti ir vėlesnio mokyklos laikotarpio darbo vertinimo kriterijus.²⁸

1952 m. mokykla pertvarkyta į septynmetę, 1961 m. – į aštuonmetę. Mokykla plėtėsi – gautos naujos patalpos tremtinio Žilinsko name. Sovietiniai metai buvo slogūs. Mokymo procesas ideologizuotas, tad apie mokyklos įkūrimo istoriją ir jos fundatorių saugiau buvo garsiai nekalbėti. Iš klasių pašalinti amerikietiški suolai, pastatyti

²⁸ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai* 60, p. 23.

standartiniai sovietiniai. Apie 1975 m. gautas nurodymas iš Centro komiteto demontuoti Vyčio reljefą. Tuometinės mokyklos direktorės Antaninos Urmanavičienės pastangomis gauta lėšų kapitaliniam mokyklos remontui ir visas pastatas pertinkuotas. Po tinko sluoksniu paslėptas ir Vytis. Apie 1978–1979 m. norėta mokyklos molio čerpių stogą perdengti raudonu šiferiu, tačiau, pasipriešinus mokinių tėvų komitetui, pakeista dalis čerpių tose vietose, kur buvę nesandaru²⁹.

Nepaisant ideologinių suvaržymų, mokytojų kolektyvas nenuleido rankų. Susitelkė kraštotyros darbu, 1979 m. įkūrė Gamtos muziejų, puoselėjo didelį sodą, įvairiomis progomis sodino ažuoliukus ir eglaites. Gamtos muziejus įkurtas neatsitiktinai. Sovietmečiu mokiniams buvo privalomas darbinis auklėjimas kolūkiuose, todėl nuspręsta, kad įkūrus tokį muziejų, rūpinimasis juo ir šalia buvusios Aniškio girininkijos augalija bei gyvūnija bus prasmingesnis ir ilgametę mokyklos tradiciją puoselėti aplinką labiau atitinkantis užsiėmimas nei bulvių kasimas ar akmenų rinkimas kolūkio laukuose.

Ypatingas buvo mokyklos 50-mečio minėjimas 1986-aisiais. Vietos partijos komitetas leido organizuoti renginį su sąlyga, kad nebus minima mokyklos įkūrėjo pavardė. Atvyko daug garbingų svečių: buvę vadovai ir mokytojai, mokyklos statybai vadovavęs Vladas Leščinskas, režisierius Raimondas Vabalas, aktorius Henrikas Kurauskas ir daug kitų svečių iš sostinės, Švietimo ministerijos. Labai norėta pakviesti Amerikoje gyvenančius L. Radziukyno vaikus, tačiau sovietmečiu tai buvo neįmanoma. Nepaisant draudimo, minėjime šiltai prisimintas mokyklos fundatorius, jo kilnumas ir toliaregiškas supratimas, kad investavimas į švietimą – pats prasmingiausias. Salėje sklandė nepaprastas bendrumo jausmas ir, anot tuometinės mokyklos direktorės A. Urmanavičienės, „rodė, laisvoj Lietuvoj gyveni“³⁰.

Įsimintini Kurnėnų mokyklai buvo Sąjūdžio laikai. 1988 m. rugpjūčio 23 d. dailininkas keramikas Vytautas Ledas su Vytautu Kolesnikovu atidengė mokyklos

²⁹ Iš autorės pokalbio su A. Urmanavičiene, 2016 09 06, in: Margaritos Janušonienės archyvas.

³⁰ *Ibid.*

bokšto Vytį. Nors ir slypėjo po tinku, apie nepriklausomos Lietuvos herbo buvimą mokyklos bokšte žinojo visi, legenda sklido iš lūpų į lūpas. V. Brazdžiaus kūrinys buvo tik atidengtas ir konservuotas, pokario kulų paliktos žymės neretušotos³¹. Tais metais į klases iš palėpių gražinti ir išlikę amerikietiški suolai [7 il.].

Po nepriklausomybės atkūrimo rūpintasi tinkamu mokyklos įkūrėjo atminimo įamžinimu. Mokyklos bendruomenės prašymu 1992 m. ji pavadinta Lauryno Radziukyno vardu³². Buvo sukurta mokyklos vėliava (dailininkė Vaidilė Gailienė) su mokyklos logotipu – burlaivis vėjo jėgainės rate.

1992 m. pradėta ieškoti L. Radziukyno palikuonių Amerikoje kontaktų, nes tikėtasi, kad į nepriklausomą Lietuvą jie ras galimybių atvykti. Tarpininkaujant ambasada, gautas L. Radziukyno sūnaus Andrew Radkino adresas. Jis buvo kviečiamas atvykti į mokyklos 60-mečio minėjimą ir aplankyti Lietuvoje gyvenančius giminaičius. A. Radkinas domėjosi mokyklos būkle ir išlaikymo kaštais, ketino prisidėti lėšomis, jei būtų įgyvendinamas koks nors projektas, tačiau į iškilmes atvykti atsisakė – kaip ir jo tėvas į mokyklos atidarymo iškilmes 1936-aisiais. Paskui susirašinėjimas nutrūko.

Mokyklos 60-mečio proga, 1996 m., direktorė A. Urmanavičienė sukūrė žodžius mokyklos himnui „Odė mokyklai“, sudarė ir išleido knygelę *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai – 60*. Kurnėnų mokyklos unikalumas įkvėpė ne vieną kūrėją: eilėraščių apie ją parašė rašytojas Jurgis Kunčinas, įvairių tekstų bei atsiminimų apie mokyklą, buvimą joje ir kylančias reminiscencijas yra ir daugiau³³.

³¹ *Ibid.*

³² Lietuvos Respublikos Alytaus rajono valdybos 1992 05 19 potvarkis Nr. 155-v „Dėl Kurnėnų devynmetės mokyklos pavadinimo“, in: Kurnėnų mokyklos archyvas.

³³ Antanina Urmanavičienė, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, p. 16–17, 23–35.

7. Amerikietiški suolai ir skalūnų lenta, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The school desks and modern blackboard

MOKYKLOS DABARTIS

Šiandien Kurnėnų mokykla – apleista ir nykstanti. Sumažėjus mokinių, 2008 m. ji buvo uždaryta. Kurnėnų mokykla į vietinės reikšmės architektūros paminklų sąrašą įrašyta 1990 metais³⁴. Valstybės saugomu kultūros paveldo objektu jos statinių kompleksas, kurį sudaro mokykla ir vėjo jėgainė, paskelbtas 2005 metais³⁵.

³⁴ Vietinės reikšmės architektūros paminklų sąrašas, į kurį įrašyta Kurnėnų mokykla, patvirtintas Paminklotvarkos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės generalinio direktoriaus 1990 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 33. Cituota iš: *Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius: Savastis, 1993, p. 238–239. Nors mokykla nuo pastatymo laikų neabejotinai buvo unikali ir savo statybos istorija, ir pažangi technologine įranga, tačiau sovietmečiu į kultūros paminklų sąrašus neįrašyta – veikiausiai dėl ideologinių priežasčių, nes sovietmečiu nepriklausomos Lietuvos laikų paveldą stengtasi ignoruoti ir dekontekstualizuoti.

³⁵ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 04 29 įsakymas Nr. ĮV-190 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių pripažinimo saugomomis“, in: *Valstybės žinios*, 2005 05 07, Nr. 58-2034.

8. Pagrindinis įėjimas į mokyklą,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The main entrance to the school

9. Vestibiulis, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The hall

Vertingosios savybės kompleksui patikslintos 2014 metais³⁶. Kultūros vertybių registro duomenimis, komplekso vertingųjų savybių pobūdis yra inžinerinis, istorinis ir architektūrinis. Saugoma:

- Mokyklos statinių komplekso plano struktūra, tūrinė erdvinė kompozicija, kurią formuoja keliuko į dvi dalis padalintos teritorijos: rytinėje dalyje stovinčios mokykla ir vėjo jėgainė bei vakarinėje dalyje esanti pagalbinė mokyklos teritorija, besiribojanti su mišku, teritorijos želdiniai;

- Žemės ir jos paviršiaus elementai – lygus reljefas su terasa mokyklos šiaurės rytų pusėje;

- Takai, keliai ar jų dalys, dangos – įvažiavimo kelio, dalinančio teritoriją į dvi dalis, trasa;

- Želdynai ir želdiniai – teritorijos ribų perimetrinis apsodinimas lapuočių ir spygliuočių medžių eilėmis, rytinėje teritorijos dalyje išlikę pirmojo mokyklos direktoriaus M. Ražansko sodinto sodo fragmentai, pietinėje teritorijos dalyje esantis sodas, įveistas XX a. 8 dešimtmetyje.

10. Mokyklos interjero fragmentas (laiptai),
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The school's interior fragment (stairs)

³⁶ Kurnėnų mokyklos statinių komplekso vertinimo tarybos aktas 2014-06-10 Nr. KPD-RM-2121, [interaktyvus], 2015, [žiūrėta 2016-12-04], <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

Nepaisant kai kurių neesminių pakeitimų interjere, iki šių dienų mokykla išliko nedaug tepakitusi nuo pastatymo laikų. Jos pastatas – L raidės formos plano, vieno aukšto, su pusrūsiu, mansarda ir vandens bokštu centrinėje pastato dalyje. Vakarinio korpuso ir vandens bokšto stogo forma dvišlaitė, rytinio korpuso – trišlaitė. Stogas dengtas molio čerpėmis (danga pakeista 1994 m., senosios čerpės gamintos „B. Esso ir Labenskiio“ fabrike). Aukštų išplanavimas – mišrus. Saugoma:

- Fasadų architektūrinio sprendimo visuma ir architektūros tūrinės detalės – vandens bokšto tinkuoto plytų mūro laiptuoti frontonai su betoninėmis viršūnėmis, betoninių pakopų laiptai su stačiakampiais stulpeliais ir atitvarinėmis sienutėmis [8 il.];

- Pusrūsio langų betoninių prieduobių tipas, keraminis Lietuvos herbas, reljefinis įrašas „Kurnėnų mokykla“, vandens bokšto metalinė vėjarodė-žaibolaidis;

- Pastato konstrukcijos (pamatas, pusrūsio sienos ir cokolis – betono ir tinkuoto plytų mūro; sienos – tinkuoto plytų mūro; pusrūsio perdanga – gelžbetoninė monolitinė su užapvalintomis lubų paskliautėmis; mansardos perdangos – medinės);

- Išlikusi autentiška funkcinė įranga – durys ir langai su furnitūra, betoniniai laiptai su mozaikinio betono pakopomis ir mediniais ranktūriais pusrūsio patalpose, mediniai laiptai su ranktūriais iš pirmo aukšto į mansardą, atitvarinės laiptų sienutės, medinių konstrukcijų tualeto kabinų atitvaros su durimis [9, 10 il.];

- Įvairios paskirties baldai: medinės kabyklos, vienvėrės ir dvivėrės sieninės spintos, sieninės spintelės [11 il.];

- Dviejų tipų langai: varstomi dviejų rėmų su viena stakta ir unikalūs klasių langai su pakeliamais rėmeliais ir pasukama išorės varčia [12 il.];

- Inžinerinė įranga – ketaus radiatoriai pusrūsio ir baltų glazūruotų koklių viryklės su sienelėmis pusrūsio patalpoje, pirmo aukšto ir mansardos patalpose [13 il.];

- Vandens įtaisai ir prietaisai – keraminės ir ketaus praustuvės, vonia, gertuvė su maišytuvais ir kita sanitariinių prietaisų įranga (keraminiai gaminiai amerikiečių įmonės „Standard“)³⁷ [14, 15 il.].

³⁷ *Ibid.*

11. Drabužių kabykla,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The clothes hanger

12. Mokyklos klasių langai,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The classroom windows

13. Krosnis-viryklė,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The kitchen stove

14. Geriamojo vandens fontanėlis,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The drinking water fountain

15. Kriauklė, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The washbasin

Šalia mokyklos stovinti vėjo jėgainė – stačiakampio plano, vieno aukšto, su rūsiu rytinėje dalyje, dengta dvišlaičiu molio čerpių dangos stogu. Pamatas ir rūsiu sienos iš betono, sienos – medinio karkaso, apkaltos lentelėmis. Išlikusi technologinė įranga – metalinių surenkamųjų profilių vėjo jėgainės stovas, vėjaratis su mentėmis, „uodega“ su įrašu mentėje „THE AERMOTOR CHICAGO“, vėjo variklis, stūmoklinio siurblio fragmentai, artezinis gręžinys [16 il.]. Vėjo jėgainė buvo naudojama pumpuoti vandeniui iš 97,3 m gylio artezinio gręžinio į rezervuarą vandens bokšte. Vėjo variklis su siurbliu nenaudojamas nuo 1975 metų.

Mokykla smarkiai nukentėjo 1996 m. gruodį, kai žiemos atostogų metu dėl netinkamos eksploatacijos užšalo radiatoriai³⁸. Dalis autentiškų radiatorių tuomet susprogo ir buvo pakeisti naujais. Šiandien Kurnėnų mokyklos su vėjo jėgaine kompleksas – apleistas ir nykstantis.

2010 m. atlikti Kurnėnų mokyklos statinių komplekso istoriniai, žvalgomieji polichromijos ir konstrukcijų

³⁸ Iš autorės pokalbio su A. Urmanavičiene, 2016 09 06, in: Margaritos Janušonienės archyvas.

tyrimai. Jų metu nustatyta, kad sienų mūro drėgnumas ir užterštumas druskomis viršija normą, pusrūsyje esančios salės grindys pažeistos puvinio, fasadų tinkas fragmentiškai iškritęs ir eroduoja, medinės stogo konstrukcijos paveiktos drėgmės ir puvinio, stogo danga nesandari, ryškūs apskardinimo defektai. Polichromijos tyrimais (autorė – restauratorė Neringa Šarkauskaitė-Šimkuvienė) nustatyta, kad fasadai buvo tinkuoti kalkiniu tinku ir nedažyti. Spalvą fasadams suteikė ochrinės spalvos smėlis, naudotas kaip tinko sudedamoji dalis. Dabar fasaduose matomas dekoratyvus granito imitacijos tinko sluoksnis, vadinamoji „samanėlė“, uždėtas sovietmečiu. Mokyklos interjere dominavo kelių tonų gelsva spalva, rasta melsvų juostelių dekoru. Tyrimais nustatyta, kad esminių autentiškų planinės, tūrinės ir erdvinės struktūros pasikeitimų nėra. Lyginant su 1934 m. projektu, padaryti kai kurie neesminiai pakeitimai: įrengtas naudoti tinkamas cokolinis aukštas (pusrūsis), prie įėjimo kiemo pusėje pristatytas priebutis, pakeistas mansardinio aukšto pertvarų planas. Mokyklos fasadai taip pat autentiški. Jų tinko apdaila pokarinė. Projekte priestato (šiuo metu – elektros skydinė) prie kiemo pusės fasado nėra, jis nedera prie fasado kompozicijos. Unikalus mokyklos interjeras stilingas ir skoningas. Iki mūsų dienų išliko stebėtina daug vertingų autentiškų detalių ir įrangos elementų³⁹. Kadangi mokykla ilgai stovi nenaudojama, jos būklė kasmet blogėja. 2012 m. su tvarkyta lietaus nuvedimo sistema, tačiau stogo danga tebėra nesandari.

2016 m., minint mokyklos 80 metų jubiliejų, blogėjanti Kurnėnų mokyklos būklė visuomenės ir krašto šviesuolių pastangomis išviešinta ir aktualizuota. Spaudoje skelbtose publikacijose svarstyta⁴⁰, kaip rasti tinkamą

³⁹ Giedrė Miknevičienė, Kurnėnų mokyklos statinių komplekso (u. k. 12215) istoriniai, konstrukciniai, žvalgybiniai polichromijos tyrimai, paveldosauginė analizė. Paruošiamieji darbai, tyrimai, Vilnius, 2010, in: Kultūros paveldo departamento Alytaus skyriaus archyvas.

⁴⁰ Albinas Lugauskas, „Neleiskime užgesti šviesos žiburėliams“, in: *Alytaus naujienos*, 2015 06 09, Nr. 68 (12702), p. 6–7; Kazimieras Sveticas, „Mokyklos ir mokytojai – vizijos ir

16. Vėjo jėgainė,
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2016

The wind turbine

unikalaus pastato panaudą ir atkurti mokykloje šviečiamąją ir kultūrinę veiklą. Sulaukta daug įvairių pasiūlymų, atlikus papildomus tyrimus, parengtas mokyklos stogo, fasadų, langų ir durų tvarkybos projektas, todėl tikėtina, kad bus rasta lėšų mokyklos pastatui, o vėliau – ir vidaus įrangai restauruoti bei tinkamai pritaikyti.

tikrovė“, in: *Alytaus naujienos*, 2016 10 04, Nr. 114 (12901), p. 8–9; „Alytaus mokslininkų draugija „Vizija“, Pilietinės akcijos rezoliucijoje – reikalavimai Alytaus rajono valdžiai“, in: *Alytaus naujienos*, 2016 10 27, Nr. 124 (12911), p. 3.

IŠVADOS

1. 1934–1936 m. Amerikos lietuvių L. Radziukyno iniciatyva ir lėšomis pastatyta Kurnėnų pradinė mokykla – unikalus ir reikšmingas tarpukario švietimo architektūros paveldo objektas, iš kitų to meto Lietuvos mokyklų išsiskyręs pažangia technologine įranga. Išskyrus plytas ir čerpes, pirktas Lietuvoje, visos kitos mokyklos ir vėjo jėgainės statybai panaudotos medžiagos buvo atgabentos iš Jungtinių Amerikos Valstijų.

2. Nedidelėje „dviejų komplektų“ pradžios mokykloje buvo stengtasi sukurti intymią, namų erdvei būdingą atmosferą. Parinkti humaniški baldų dydžiai, pritaikyti augantiems vaikams. Formuojant mokyklos vidinę ir išorinę aplinką, svarbu buvo saugumo jausmas ir jaukumas, patogumas, įrangos kokybė ir modernumas.

3. Mokyklos bokšte įmontuotas keraminis Lietuvos herbas – Vytis – iki užtinkavimo 1975 m. buvo tiesioginė ir visiems matoma mokyklos sąsaja su nepriklausomu Lietuvos valstybingumo laikotarpiu. Net ir paslėpus Vytį po tinko sluoksniu, apie jo buvimą plačiai žinota. Paslėptas legendinis Vytis buvo padaršinimas svajojantiems apie Lietuvos laisvę ir paskata neužmiršti savosios tapatybės.

4. Emigracija ir demografinės situacijos iššūkiai palietė ir Kurnėnų mokyklą – nuo 2008 m. ji stovi neeksploatuojama. Pastato būklei blogėjant, ypač aktualus jo išsaugojimo ir tinkamos panaudos klausimas. 2016 m. atlikti papildomi tyrimai ir parengtas mokyklos fasadų ir stogo tvarkybos darbų projektas teikia vilties, kad unikali istorinė Kurnėnų mokykla bus išsaugota.

Gauta 2016 12 21

ŠALTINIAI

1934 m. Kurnėnų mokyklos projektas, in: LCVA, f. 1622, ap. 4, b. 409, l. 1–11.

Kurnėnų mokykla, G131K. Dokumentų byla, in: Kultūros paveldo departamento Alytaus skyriaus archyvas.

Miknevičienė Giedrė, Kurnėnų mokyklos statinių komplekso (u. k. 12215) istoriniai, konstrukciniai, žvalgybiniai polichromijos tyrimai, paveldosauginė analizė. Paruošiamieji darbai, tyrimai, Vilnius, 2010, in: Kultūros paveldo departamento Alytaus skyriaus archyvas.

Stasiukaitienė Ona, Vėlyvienė Rita, Mokyklos statinių kompleksas. Kultūros vertybės pagrindinis dosjė. in: Kultūros paveldo centro paveldosaugos biblioteka, 1996–1998, G131Km.

Urmanavičienė Antanina, *Kurnėnų istorija, 1936–1996 m.*: Rankraštinė knyga, puslapiai nenumeruoti, in: Kurnėnų mokyklos archyvas.

LITERATŪRA

„Alytaus mokslininkų draugija „Vizija“, Pilietinės akcijos rezoliucijoje – reikalavimai Alytaus rajono valdžiai“, in: *Alytaus naujienos*, 2016 10 27, Nr. 124 (12911), p. 3.

„Gražus amerikiečio žygis“, in: *Lietuvos aidas*, 1935 07 02 Nr. 148 (2411).

Indreika Gediminas, „Kurnėnų mokyklos steigėjas L. Radziukynas“, in: *Draugas*, 2016 10 08, Vol. CVII, Nr. 120, p. 10–11.

Jakimavičius Algirdas, „Vytis vėl švyti!“, in: *Alytaus naujienos*, 1991 02 16, Nr. 33 (6961), p. 5.

Jankauskas Vidmantas, „Lietuvos keramikos mokyklos pradininkai Pranas ir Vytautas Brazdžiai“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2006, t. 43: *Formų difuzijos XX a. dailėje*, sudarė A. Andriulytė, A. Čepauskaitė, V. Liutkus, p. 109–121.

Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas, Vilnius: Savastis, 1993, p. 238–239.

Lugauskas Albinas, „Neleiskime užgesti šviesos žiburėliams“, in: *Alytaus naujienos*, 2015 06 09, Nr. 68 (12702), p. 6–7.

Malaškevičiūtė Birutė, „Amerikietiška mokykla su bokšteliu“, in: *Alytaus naujienos*, 2012 07 28, Nr. 144 (122), p. 8.

Rimkus Henrikas, „Prisimenant menininką Vytautą Brazdžių“, in: *Alytaus naujienos*, 1985 04 15, Nr. 74 (6543), p. 3.

- Sventickas Kazimieras, „Mokyklos ir mokytojai – vizijos ir tikrovė“, in: *Alytaus naujienos*, 2016 10 04, Nr. 114 (12901), p. 8–9.
- Urmanavičienė Antanina, „Jis savo tėvynės tikrai neužmiršo“, in: *Alytaus naujienos*, 1995 07 01, Nr. 128 (7978), p. 4.
- Urmanavičienė Antanina, „Kurnėnai turės mokyklą!“, in: *Dainava*, 2002, Nr. 1, p. 20–23.
- Urmanavičienė Antanina, *Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklai 60*, Alytus: AB „Alytaus spaustuvė“, 1996.
- Urmanavičienė Antanina, „Kurnėnų Lauryno Radziukyno mokyklos gamtos apsaugos muziejui – 20 metų“, in: *Dainavos žodis*, 1999 04 28, p. 6.
- Urmanavičienė Antanina, „Vytautas Brazdžius – Kurnėnų mokyklos Vyčio autorius“, in: *Alytaus naujienos*, 1992 03 06, Nr.43 (7219), p. 3.
- Žmuidzinavičius Antanas, *Paletė ir gyvenimas*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961, p. 57.

INTERNETINĖS PRIEIGOS

- Kriaučiūnas Matas, Lietuvos katalikų dvasininkai XVI–XXI amžiuje, LKMA istorinė biogramų duomenų bazė, [interaktyvus], 2010, Katalikų interneto tarnyba, [žiūrėta 2016-12-15], <http://www.lkma.lt/lddb/israsas.php?id=3653>.
- Kurnėnų mokyklos statinių komplekso vertinimo tarybos aktas 2014-06-10 Nr. KPD-RM-2121, [interaktyvus], 2015, [žiūrėta 2016-12-04], <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.
- Petrulis Vaidas, *Pradžios mokykla (dab. Jono Jablonskio gimnazija) Kaune*, [interaktyvus], 2014 „AUTC“ architektūros ir urbanistikos tyrimų centras, [žiūrėta 2016-12-15], <http://tarpukaris.autc.lt/lt/paieska/objektas/1025/pradzios-mokykla-dab-jono-jablonskio-gimnazija-kaune>.

INTERWAR MODERNISM IN RURAL LITHUANIA: THE KURNĖNAI SCHOOL

Margarita Janušonienė

KEYWORDS: Laurynas Radziukynas, Kurnėnai school, wind turbine, interwar period, architecture, Lithuanian coat of arms (Vytis), Vytautas Brazdžius.

SUMMARY

The article is devoted to Laurynas Radziukynas – a Lithuanian-American philanthropist who funded the construction of a school in his native town of Kurnėnai (near Alytus). The construction of the school started in 1934 and was finished in the fall of 1936. The construction and installation works were funded by Radziukynas. He donated 160 thousand Litas for the project, and the county board contributed another 11 thousand. The project for the school building was developed in the United States, and included two apartments for teachers and two classrooms. Most of the building materials, stylish school desks in three different sizes, modern blackboards, windows and windowpanes, doors and locks, parquet, plumbing, radiators and other interior pieces were also brought in from the United States. Only the bricks and roof tiles were bought in Marijampolė. The school tower was topped by a colourful ceramic Lithuanian coat of arms (Vytis), designed by Vytautas Brazdžius. The school was equipped with highly modern plumbing for its time, including central heating, biologically processed sewage system, and a shower. A wind farm was constructed next to the school, equipped with a pump that delivered water from a 97 metre-deep artesian well to a reservoir atop a water tower. The wind turbine and the pump were operational until 1975. It was the most modern school in the interwar Lithuania.

The upkeep of the school grounds also received considerable attention: there were spacious sporting grounds and a large garden nearby, and rows

of coniferous and deciduous trees were planted along the school's perimeter. The teachers living permanently on the school grounds ensured that the premises were looked after like a real home, not just an institution. During the Soviet era, the school was subjected to ideological dictate just like other educational institutions. The founder's name was not to be mentioned, American school desks were removed from the classrooms, and the coat of arms of independent Lithuania (Vytis) was plastered over.

With the restoration of Lithuania's independence, there were hopes for reviving the Kurnėnai school. The Vytis on the tower was uncovered and restored, the remaining American school desks were returned to the classrooms. In an effort to underscore the architectural, technological, and historic value of the school complex, it was entered into the Register of Cultural Properties of Lithuania. The year 1996 was difficult for the school: in winter, authentic radiators developed cracks due to improper maintenance. Following an overhaul, the number of original interior details declined considerably. As the number of students consistently decreased, the school was closed in 2008. The state of the building continues to worsen every year. The greatest challenge today is finding a suitable use for this unique school complex and a financial lifeline for restoring it.